

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp | Retorik | Hötterminen 2013

Demokrati och den retoriska kunskapens potential

– Ett retoriskt perspektiv på deliberation

Av: Anna Nyman
Handledare: Mats Rosengren

Abstract

This study investigates the potential of a rhetorical theory of knowledge to expand beyond its own domain and into political theory, specifically theories of deliberative democracy. Despite the increasing interest in communication in democratic theory in the last decades, the majority of theorists have not turned their interest towards rhetorical science. On the contrary, theorists often regard rhetoric as dangerous and incompatible with the deliberative ideal of reason. The aim of this study is therefore to defend rhetorical science by investigating how the rhetorical theory of knowledge – as it is presented by Chaïm Perelman and Oldbrecht Tyteca, and further developed by Mats Rosengren and Maria Wolrath Söderberg – can contribute to the understanding of deliberative democracy. The study is in part a comparison between the rhetorical theory of knowledge and the academic debate about the epistemic dimension of deliberation.

The rhetorical view on knowledge provides an argument that supports the deliberative model without the need of a procedure-independent standard to measure the quality of outcomes. By using Maria Wolrath Söderberg's understanding of *topos* as knowledge-producing the study shows that the rhetorical emphasis on language can contribute with a new understanding of why the deliberative ideal is preferable to other models of democracy.

Keywords: rhetoric, doxologi, topos, deliberation, political theory, epistemology,

1. Inledning	1
2. Syfte	3
2.1 Frågeställning	3
3. Metod och upplägg	5
3.1 Problematisering av metodval – konsekvenser och potentiella svårigheter.....	6
3.2 Avgränsning	7
4. Forskningsöversikt – deliberativ demokratiforskning och retorik	9
4.1 Forskningsfrågor, studier och resultat	9
4.2 Centrala begrepp	12
4.3 Reflektioner	13
5. Den retoriska kunskapssynen	15
5.1 Perelman.....	15
5.2 Doxologi.....	16
5.3 Topos	18
6. Debatten om kunskap inom deliberationsteori	21
6.1 Jürgen Habermas	21
6.2 Joshua Cohen.....	23
6.3 Den epistemiska debatten.....	24
7. Ett retoriskt perspektiv på deliberation.....	29
7.1 Några beröringspunkter.....	29
7.2 Problematisering av beröringspunkter	31
7.3 En retorisk förståelse av deliberation	33
8. Slutsats och diskussion	34
8.1 Avslutande reflektioner kring arbetet.....	35
10. Litteratur	37

1. Inledning

Demokratiforskningen idag vänder sig allt mer till det deliberativa idealet (Chambers 2003; G. Remer 2000). Forskare har dock delade meningar om allt ifrån vad deliberation egentligen innebär till varför den är nödvändig, men uppenbart är att den kommunikativa processen mellan medborgare allt oftare ställs i fokus. Detta intresse för dialog och kommunikation speglas dock inte i många forskares inställning till det retorikvetenskapliga fältet. Istället är en vanlig uppfattning att retoriken står i absolut motsättning till det deliberativa rationella idealet (Remer 2000:73).

Vissa deliberationsforskare har dock tagit på sig uppgiften att försvara retoriken i deliberativa sammanhang. Simone Chambers (2011) menar att i massdemokratier kan vi inte komma ifrån masskommunikation och därmed är retoriken ett nödvändigt inslag som måste kunna utvecklas mot ett deliberativt ideal. Andra forskare (Remer 1999) påpekar att även Cicero talade om samtalet som en egen retorisk genre och att deliberation på så sätt är en del av retoriken.

Det vanligaste skälet till att deliberationsforskare förkastar retorik är att retoriken ofta låter ethos och pathos dominera på logos bekostnad. Att basera deliberationen på något annat än logosargument anses irrationellt och inte hemmahörande i den deliberativa processen. Denna beröringsskräck med ethos och pathos, implicerar vissa premisser i deliberationsforskning som inte alltid kommer upp till ytan. Under diskussioner om rationalitet som ett av de viktigaste idealen för deliberation döljer sig en kunskapssyn som förutsätter en verklighet och en sanning som finns där, oberoende av människan och som vi, med deliberationens hjälp kan närma oss. En del forskare tar dock upp denna diskussion till ytan och försvarar deliberation gentemot andra demokratimodeller, just med argumentet att deliberationen för oss närmare det objektivt sett rättvisa, de rätta besluten. Den akademiska debatten har kommit att fokusera på existensen av en måttstock som oberoende av själva processen kan mäta resultatet av deliberationen. Vissa menar att det måste finnas en sådan måttstock, om än bara i teorin, om vi ska kunna legitimera deliberationen. Andra försvarar deliberation utan denna oberoende måttstock (Freeman 2000; Estlund 1997; Christiano 1997)

Denna diskussion om kunskap och synen på sanning pågår även inom retoriken. Perelmans *nya retorik* undersöker vad som händer med kunskap när Gud, med andra ord den ovan nämnda objektiva måttstocken, inte längre finns för att garantera eviga sanningar och kunskaper. Som en fortsättning på detta resonemang utvecklar Mats Rosengren *doxologin*, en syn på kunskap där måttstocken inte nödvändigtvis blir obrukbar, men antar en ny skepnad,

denna gång *innanför* den mänskliga verkligheten. Inte evig, utan ständigt skiftande och helt beroende av människorna som använder den.

Jag har ännu inte funnit någon deliberationsteoretiker som tar denna retoriska kunskapssyn i beaktande. Diskussionen om retorikens vara eller inte vara i deliberation handlar alltså om behovet att skydda oss från manipulation och retoriska övertalningsknep. Kanske kan vi, om vi vidgar synen på retorik till att innefatta den ovan nämnda kunskapssynen, beskriva och försvara deliberation med fokus på resultatens kvalitet men utan ett behov av yttre måttstockar. I denna uppsats vill jag undersöka den möjligheten.

2. Syfte

Mitt syfte är tudelat: dels att försvara retoriken som vetenskaplig tradition, dels testa dess förmåga även utanför de klassiskt retoriska domänerna.

I debatten om retorikens vara eller inte vara i deliberationen blir en viss definition av retorik dominerande. Retorik används ofta som synonym till talekonst, och i vissa fall till och med till manipulation. De texter som ändå försvarar retoriken inom den deliberativa demokratin utmanar inte denna vanliga (miss)uppfattning av retoriken. Försvaret handlar därför mest om att bevisa att ethos och pathos visst existerar i deliberation, och utmynnar ibland till och med i en slutsats om att retoriken blir ett nödvändigt ont inslag i deliberationen. (Remer 2000)

Denna snäva syn på retorik stämmer dåligt överens med den gängse uppfattningen inom retorikvetenskapen idag. Retorik kan mycket väl definieras som *konsten att tala väl*, men idag definieras den oftare ur ett bredare perspektiv. Mitt första syfte kan därför ses som ett nytt försök till försvar av den retorikvetenskapliga traditionen, och dess förmåga att sträcka sig utanför sin egen domän och mer specifikt in i den politiska filosofin. Detta försvar ställer inte upp på den definition där retorik får beteckna en manipulativ talekonst. Jag vill här inte ge mig på ett försök till en egen definition, utan nöjer mig med att beteckna min utgångspunkt som en breddning av retoriken i linje med den moderna retorikvetenskapen. Min syn på retorik innefattar alltjämt persuasion men även den kunskapssyn som jag introducerade i inledningen, och alla implikationer som en sådan kunskapssyn får.

Mitt andra syfte gäller just dessa implikationer. Retoriken anses ofta vara tvärvetenskaplig, men vad händer egentligen när den appliceras på andra domäner? Med den breddade definitionen av retorik i åtanke vill jag undersöka vilka implikationer ett doxologiskt synsätt kan få inom andra vetenskapliga fält. Att applicera den retoriska kunskapssynen på deliberationsteori är ett sätt att testa just det.

2.1 Frågeställning

Mitt syfte kan därför kokas ner till två forskningsfrågor, där den andra till viss del följer av den första.

- Hur kan den bredare förståelsen av retorik bidra till en djupare förståelse av retorikens värde, även inom andra vetenskapliga domäner?
- Hur kan retorikens förhållningssätt till kunskap och sanning appliceras på den akademiska debatten om deliberativ demokrati? Vad kan en sådan retorisk kunskapssyn bidra med?

Den första frågan representerar mitt övergripande syfte och är därför medvetet ställd i mer allmänna termer. Den andra frågan blir en ingång till ett försök att svara på den första. Därför är den frågan egentligen också uppdelad i två. För att retoriken ska kunna försvaras måste den ju nämligen inte bara gå att applicera utan även kunna bidra till den befintliga debatten på något sätt. Det är de två senare aspekterna av denna andra fråga som jag framför allt kommer att uppehålla mig vid. Genom att belysa dem hoppas jag kunna säga något även om den första frågan.

Det tål dock att påpekas att retoriken redan kan sägas ha ett erkänt värde inom andra domäner. Som ett tvärvetenskapligt ämne är retorikens roll ofta att just appliceras på andra teorier eller kommunikation inom andra forskningsfält. Retoriska analyser gränsar också ofta till statsvetenskap, som ett verktyg för att undersöka politisk kommunikation. Jag vill ändå hävda att det finns en viktig skillnad mellan dessa traditionella användningsområden för retorisk teori och min ambition. Snarare än att använda den retoriska teorin tvärvetenskapligt som analysredskap, vill jag pröva retorikens teoriutvecklande potential, inom vetenskapliga områden där den traditionellt inte använts.

3. Tillvägagångsätt och upplägg

Mitt syfte har alltså en tydlig teoretisk karaktär vilket innebär att jag inte kommer att utföra en empirisk undersökning eller analys. Uppsatsen följer snarare en kritisk-hermeneutisk tradition och syftar till att resonera kring retorik och deliberation samt möjligheterna för de två olika fälten att mötas.

Mitt resonemang börjar i det statsvetenskapliga, med en forskningsöversikt över deliberationsforskningens syn på retorik. Detta avsnitt förtydligar den lucka jag redogjort för ovan och motiverar en retorikvetenskaplig infallsvinkel på problemet. Genom att ta avstamp i deliberationsforskningens syn på retorik motiveras alltså min frågeställning ytterligare och jag kan senare röra mig vidare mot det retorikvetenskapliga perspektivet som är det mest centrala för mitt syfte.

För att besvara min första frågeställning kommer jag som sagt att främst fokusera på den andra, mer specifika frågan. Ett första steg blir att identifiera den retoriska kunskapssyn jag vill använda mig av och sedan presentera debatten om deliberativ demokrati på ett avgränsat och för mitt syfte fruktbart sätt. I detta första steg har jag försökt att arbeta från det stora och allmänna till det lilla och konkreta. Så börjar min beskrivning av den retoriska kunskapssynen med Chaïm Perelman och den nya retorikens förutsättningar när inga sanningar längre kan ses som eviga och oberoende av det mänskliga. Vidare beskriver jag doxologins grundantaganden för en mer konkret beskrivning av den retoriska kunskapssyn jag vill utgå ifrån och avslutar med en redogörelse för hur retorikens vida förståelse av topos kan utgöra mötesplatser i argumentation. Detta sista avsnitt är ett försök att på ett mer konkret sätt närma mig deliberationens förutsättningar med ett retorikvetenskapligt perspektiv.

På samma sätt har jag arbetat med min genomgång av deliberationsforskning. Här har de högskolepoäng jag har i statsvetenskap, om än mycket få till antalet, varit till stor hjälp för att sälla bland texter och teoretiker. Även här är min ambition att gå från det stora till det lilla. Min presentation börjar med Jürgen Habermas och en grundläggande beskrivning av vad deliberativ demokrati innebär för honom, en av modellens grundare. Vidare fortsätter jag med Joshua Cohen som även han är ett stort namn inom politisk filosofi. Cohen får utgöra grunden för debatten om just kunskapssynen inom deliberationsdebatten och ämnet börjar smalna av mot vad vi skulle kunna kalla för den deliberativa kunskapsdebatten. Här finns många forskare att ta upp men jag har valt att begränsa mig till de som bäst kan tjäna mitt syfte. David Estlund representerar den grupp av teoretiker som förespråkar en så kallad epistemisk förståelse av deliberation. Epistemisk innebär här ungefär samma sak som i uppdelningen

epistéme – doxa, inom retoriken, nämligen att man förutsätter existensen av en måttstock, som oberoende av deliberationen och människan själv, kan mäta resultaten i form av bra eller dåliga, rättvisa eller mindre rättvisa. Vidare presenteras Fabienne Peter som nyanserar Estlunds epistemiska argument och utifrån detta förespråkar en social kunskapssyn. På så sätt har jag försökt att få de båda ämnena att närma sig varandra.

Steg nummer två innefattar en genomgång av de beröringspunkter jag finner relevanta mellan de två perspektiven. Var är de lika och var skiljer de sig åt? Här har jag nytta av att jag i det första steget fört de båda perspektiven åt så att säga samma håll och på så sätt underlättat en jämförelse dem emellan. Vissa likheter har jag valt att inte ha med, helt enkelt för att jag inte anser dem vara relevanta för mitt syfte. På samma sätt och av samma anledning har skillnader, som vid första anblick inte verkar särskilt stora fått plats i mitt resonemang.

Det tredje steget handlar om att ta ett kliv tillbaka och utvärdera min jämförelse av perspektiven. Finns det saker som den retoriska teorin kan förklara bättre eller på ett annat sätt än de deliberativa? Saknar den retoriska teorin något för att kunna utgöra ett fullgott verktyg i den deliberativa debatten? Som exempel blev det tidigt tydligt att den retoriska kunskapssynen inte står på en lika normativ grund som den deliberativa. Politisk teori i allmänhet och demokratiteori i synnerhet måste till sin natur vara av en normativ karaktär, för att kunna säga något om *hur* vi människor bör agera i den gemenskap som samhället utgör och vilken som är den *bästa* metoden för att skapa ett samhälle byggt på demokratiska värderingar. Här argumenterar jag för att framför allt Maria Wolrath Söderbergs tankar om topos som meningsskapare fyller denna lucka på ett förtjänstfullt sätt.

Som ett fjärde och avslutande steg vill jag komma tillbaka till mitt syfte och frågeställningar och resonera kring möjliga sätt att besvara dem. Detta sker främst under kapitel 8 *Slutsats och diskussion*.

3.1 Problematisering av mitt tillvägagångssätt – konsekvenser och potentiella svårigheter

Ett möjligt alternativ kunde ha varit att formulera denna uppsats som en essä. Då hade den vetenskapliga formen inte varit lika tvingande och mitt resonemang hade möjligen fått en friare karaktär. Att använda mig av den gängse mallen för empirisk uppsatsskrivande har ändå hjälpt mig att strukturera mitt arbete och bidrar till en tydlighet för läsaren som annars hade gått förlorad. Utöver formen finns få likheter mellan min kritisk-hermeneutiska ansats och en empirisk. Nedan vill jag problematisera de olika stegen och mitt sätt att närma mig de olika teorierna på.

Mitt första steg skulle kunna ses som ett teoriavsnitt, där jag lägger grunden för vad som skulle kunna liknas vid en komparativ undersökning. Ordet komparativ måste dock förstås på ett särskilt vis i detta fall. Jämförelsen som görs mellan de två perspektiven görs inte bara rakt av. Snarare är det ett försök att applicera ett perspektiv på det andra, det retoriska på det politisk filosofiska. Därför utgörs detta första steg inte bara av regelmässiga genomgångar av teorier utan innehåller även ett visst mått av formering från min sida. Vissa sidor inom doxologin och toposläran lyfts fram extra för att senare kunna appliceras på deliberationsteorierna, som i sin tur presenteras med oproportionerligt stor övervikt på debatten om kunskapssyn, av samma skäl.

Som en följd av mitt syfte och mina frågeställningar har min undersökning som sagt en tydligt teoretisk karaktär vilket innebär att jag inte kommer att använda mig av något empiriskt material. Möjligtvis kan den deliberativa kunskapsdebatten, i form av de utdrag jag valt att fokusera på, ses som ett material på vilket jag applicerar den retoriska teorin om kunskap. Likväl vill jag betona det komparativa drag som finns i undersökningen. Deliberationsteorierna kommer inte att utgöra ett passivt och stelt material på vilken jag försöker passa in den retoriska teorin. Ett av mina syften är att se hur den retoriska teorin kan bidra till en ökad förståelse för deliberation och av detta följer att även den deliberativa kunskapsdebatten måste ha en mer aktiv roll i sökandet efter platser där de båda teorierna kan mötas.

Min slutsats blir därför att min uppsats varken är fullt ut komparativ eller endast en applicering av ett retoriskt kunskapsbegrepp på politisk teori. Istället kan delar av undersökningen, till exempel sökandet efter beröringspunkter teorierna emellan, anses komparativa. Nästa steg, som utifrån dessa punkter försöker förena teorierna, kan istället ses som en applicering av retorikens kunskapssyn på kunskapsuppfattningen inom en annan disciplin.

Det slutgiltiga steget är det svåraste, och även det mest riskfyllda. Att inom dessa begränsade former göra det själv kan vara att hoppas för mycket, men jag hoppas ändå kunna visa att det är *möjligt* att en retorisk kunskapssyn kan tillföra andra teorier något nytt, och kanske har större möjligheter än andra teorier, att lösa upp knutar och konfliktpunkter som uppstår när man diskuterar sanning och kunskap.

3.2 Avgränsning

En diskussion om kunskap och sanning gränsar alltid till en diskussion om förnuft. Detta blir speciellt tydligt i den deliberativa debatten där det rationella samtalet står i centrum.

Många teoretiker har resonerat kring just rationalitet och vad det innebär att föra ett förnuftigt samtal. Att involvera förnuftsbegreppet i min diskussion om kunskapssyn ligger därför nära till hands. Jag har dock inte oändligt med utrymme i denna uppsats och för att göra den stora diskussionen om rationalitet rättvisa skulle denna del riskera att blir oproportionerligt stor. För att begränsa mitt område till något forskningsbart har jag därför valt att inte involvera förnuftsfrågan, varken inom deliberationsforskning (se t.ex. Rawls 1997) eller retoriken (se t.ex. Perelman 1979) Det är ändå värt att beakta att båda sidor använder sig av begreppet förnuft i sina resonemang. Jag tror dock att en undersökning om den retoriska och deliberativa kunskapssynen kan ses som en grund för att förstå olika betydelser av begreppen förnuft och rationalitet, och kan alltså utföras utan att först reda ut begreppet förnuft.

4. Forskningsöversikt – deliberativ demokratiforskning och retorik

Jag har nu presenterat syfte och frågeställning, samt beskrivit mitt tillvägagångssätt i den föreliggande undersökningen. Innan jag påbörjar min genomgång av de olika kunskapssynerna på det sätt som jag beskrivit ovan vill jag ägna detta avsnitt åt en forskningsöversikt i ämnet deliberation, i synnerhet retorikens roll i deliberationsforskning. Med detta avsnitt vill jag lägga grunden för min senare genomgång av deliberationsforskning men även ge en fördjupad beskrivning av den lucka inom forskningen som jag redan presenterat ovan och som kan sägas ligga till grund för min frågeställning.

En av den deliberativa demokratins förgrundsgestalter är Jürgen Habermas. Habermas talar om en diskursiv politik och beskriver den kommunikativa processen som demokratins kärna (Habermas 1997). En annan deliberationsteoretiker är James Bohman. I sin bok *Public deliberation* (1996) försöker han definiera vad deliberation egentligen innebär. Genom deliberationen kommer medborgare tillsammans fram till demokratiska beslut som är mer rationella, rättvisa och moraliska än annars. I forskningen om deliberativ demokrati har rationalitet ofta upphöjts som ett viktigt ideal, vilket har lett till att många forskare har sett retorik som ett hinder för deliberation (Remer 2000:72f). Vissa teoretiker har dock försökt överbygga denna avgrund som ställts upp av tidigare teoretiker mellan deliberation och retorik och försvarar på olika sätt retorikens roll i deliberationen. Exempel på dessa forskare är Gary Remer, John S. Dryzek och Simone Chambers som jag strax återkommer till.

Nedan kommer först några centrala forskningsfrågor att presenteras, både inom ämnet deliberativ demokrati i stort men även mer fokuserat på retorikens roll i deliberation. I samband med detta presenteras också några studier i ämnet. Vidare diskuterar jag kring några begrepp som kan anses centrala. Även här finns både begrepp som representerar hela området deliberativ demokrati och begrepp mer specifikt inriktade på retorik och deliberation med. Slutligen kommer jag att reflektera kring vad inom forskningsfältet som kan anses mest intressant ur en retorisk synpunkt, samt något om vad retorikvetenskapen skulle kunna bidra med i deliberationsteori.

4.1 Forskningsfrågor, studier och resultat

Eftersom deliberativ demokratiforskning ingår i disciplinen politisk teori, är många av de studier som går att finna i ämnet renodlat teoretiska. En empirisk förankring (och därmed ett empiriskt material) är alltså inte alltid förekommande. Nedan kommer några centrala frågeställningar att presenteras, som kan anses representera olika hållningar och inriktningar

inom det stora området deliberativ demokrati. Kopplat till dessa frågor lyfts studier fram som på något sätt behandlar dessa frågor. De flesta av dessa studier håller sig på en rent teoretisk nivå, men inslag av empiriska studier av faktiskt politisk deliberation förekommer.

4.1.1 Hur bör deliberationen se ut i praktiken?

En vanlig kritik mot deliberativ demokrati rör modellens praktiska genomförbarhet. I dagens stora demokratier blir det en otroligt stor apparat att låta alla medborgare delta i deliberationen. Olika teoretiker löser detta problem på olika sätt. Två exempel är Simone Chambers och John Dryzek.

Dryzek (2010) utgår ifrån diskurser i samhället och menar att så länge representanter från alla diskurser är närvarande i deliberationen kan hela befolkningen ses som representerade. I sin bok *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance* beskriver han hur dessa representanter bör utses och hur deliberationen ska gå till.

Simone Chambers försöker kombinera dagens massdemokrati med deliberation genom att se deliberationen som en form av medborgerlig forstran. Deliberationens funktion är att bredda medborgarnas perspektiv och träna dem i ett rationellt förhållningsätt till politisk kommunikation (Chambers 2011). I artikeln ”Retoriken och offentligheten – Har den deliberativa demokratin övergett massdemokratin?” fokuserar Chambers (2011) på retorikens roll i politiken och deliberationen. Jag återkommer till Chambers resonemang om retorikens roll nedan.

4.1.2 Varför ska vi deliberera?

En annan grundläggande frågeställning är deliberationens egentliga funktion och olika teoretiker motiverar behovet av deliberation olika. De olika perspektiven skulle kunna delas upp efter var de placerar värdet av deliberationen. Vissa forskare menar att värdet i deliberationen ligger i själva processen. Processen kan både ha instrumentella och mer inneboende värden som rättvisa eller jämlikhet osv (Christiano 1997). Den andra sidan i debatten påpekar att det krävs att besluten som springer ur deliberationen är kvalitativt bättre än andra metodens resultat. I kapitel 6 *Debatten om kunskap inom deliberationsteori* beskriver jag detta synsätt närmare, med hjälp av framför allt David Estlund. Estlund kallar detta perspektivs argument för *epistemiska* i betydelsen att det krävs en yttre måttstock som kan visa argumentens kvalitet för att motivera deliberation. Själv föreslår han en modifiering av det epistemiska argumentet som han benämner *epistemisk proceduralism*, men mer om detta i kapitel 6 (Estlund 1997).

4.1.3 Vilken roll spelar retoriken i en deliberativ demokrati?

Ett relativt litet sidospår inom deliberativ demokratiforskning är retorikens roll i deliberationen. Många teoretiker nöjer sig med att ställa upp kriterier som öppenhet, jämlikhet och rationalitet och menar därmed att retorik inte har någon plats i ett sådant rationellt samtal (Remer 2000).

Det finns dock teoretiker som har en mer nyanserad syn på frågan. Gary Remer undersöker i ”Political oratory and conversation” (1999) likheter och skillnader mellan dagens syn på deliberation och Ciceros skrifter om samtalet (sermo). Cicero placerar samtalet utanför talekonsten och de tre klassiska talgenrerna. Remers slutsats är att det finns många likheter mellan Ciceros ”sermo” och dagens deliberationsideal. En avgörande skillnad är dock Ciceros uppfattning att samtalet inte hör hemma i politiska situationer. Utifrån sin jämförelse argumenterar Remer för att retoriken måste ha en plats även i dagens deliberativa demokrati. I en annan text om retorikens roll i deliberation menar Remer (2000) att tvivelaktiga retoriska metoder ibland kan vara nödvändiga för att uppnå goda syften. Ändamålet helgar medlen och retoriken behövs alltså, enligt Remer, trots sina ibland icke-rationella metoder.

Som ett exempel på en empirisk studie har Remer (2000) analyserat debatten inför ratificeringen av Massachusetts konstitution 1788. Han använder sig då av både debattartiklar i pressen från denna tid, och av ratifikationsdebatten i Massachusetts konvent. Remers slutsats blir att debatten, både i informella och politiskt formella sammanhang innehöll mycket ethos- och pahtosinriktad kommunikation, trots deliberationens logosideal.

Simone Chambers syn på deliberationens praktiska utformning har redan presenterats ovan, men hon skriver även om retorikens roll i deliberationen. I *Rhetorica Scandinavia* har Lennart Hellspång översatt delar av Chambers text ”Retoriken och offentligheten – Har den deliberativa demokratin övergett massdemokratin” (Chambers 2011). Här skiljer hon på en röstfiskande och en deliberativ retorik. I en massdemokrati kan vi inte komma ifrån den röstfiskande retoriken men det är viktigt att främja deliberativ retorik ”som en potentiell motvikt till den röstfiskande” (Chambers 2011:23).

John s. Dryzek (2010) skiljer på vad som skulle kunna översättas som relationsskapande (bonding) och överbryggande (bridging) retorik. Den relationsskapande retoriken kommunicerar oftast inom en grupp och förstärker därmed redan existerande normer och värderingar. Den överbryggande retoriken ser Dryzek som den mest eftersträvarsvärda eftersom den kan sammanlänka olika diskurser och därmed fungerar inkluderande och gynnar det deliberativa samtalet.

4.2 Centrala begrepp

Vilka begrepp som framstår som centrala och viktiga i denna diskussion beror mycket på om man väljer att fokusera på retorikinriktad deliberationsforskning eller inte. Nedan kommer jag att först diskutera rationalitet som ett centralt begrepp i all deliberationsforskning och vidare några begrepp som blir relevanta då man tar retorik i beaktande.

4.2.1 Rationalitet

Det rationella samtalet är ytterst centralt för deliberationsteoretiker. I stort sett alla ser ett rationellt förhållningssätt som ett centralt kriterium för deliberationen eftersom deliberationen äger rum enligt principen ”bästa argumentet vinner” (Remer 2000:72f). Frågan om vad rationalitet egentligen innebär utgör en annan forskningsdisciplin och tas inte alltid upp ordentligt (ett undantag är till exempel Habermas *Diskurs, rätt och demokrati* 1995), men den vanliga definitionen tycks vara en logosfokuserad verksamhet som inte ger plats åt känslor i deliberationen.

Remer diskuterar vad detta synsätt får för implikationer och tar upp risker med att utesluta känslor. Han hänvisar till Martha Nussbaum (1995), som pekar på vikten av empati i politiska frågor, där känsla för människovärde och moral kan vara helt avgörande. Remer menar också att det endast är känslor som kan mana till handling i en fråga. (Remer 1999)

4.2.2 Retorik och talekonst

När Remer skriver om retorikens roll i deliberationen ger han ingen egentlig definition av retorik. Analysen verkar dock ha sin utgångspunkt i synen på retorik som en tävling, eller en kamp. Utifrån hur människorna i det antika Grekland talade om retoriken kan vi ”... characterize classical oratory as agonistic.” (Remer 1999:43). Denna syn på retoriken leder till att uppfattningen av retorik som icke-rationell upprätthålls. Överlag saknas det en bredare syn på retorik – det vill säga som någonting mer än bara talstrategier – i de studier jag har läst.

Chambers definierar, som jag redan nämnt, retoriken som antingen röstfiskande eller deliberativ.

Trots att jag håller fast vid att retoriken i dess röstfiskande form är ett hot mot deliberation [...] pläderar jag för att vi bör se på den deliberativa retoriken som en potentiell motvikt till den röstfiskande.

Detta skulle kunna vara ett tecken på en bredare syn på retorik som något annat än offentligt talande. Vad en deliberativ retorik egentligen innebär utvecklas dock inte fullt ut. Hellspong skriver i sin introduktion till Chambers text i *Rhetorica Scandinavia* att retoriken

bör ta vid där Chambers statsvetenskapliga text slutar och undersöka vad deliberativ retorik kan innebära.

4.2.3 Ethos- logos- och pathostriaden

Rationalitetskriteriet har lett till att många ryggar tillbaka inför en deliberation som även innefattar ethos och pathos. Remers (2000) undersökningar visar att ethos och pathos visst förekommer i deliberativa sammanhang, men att idealet innebär ett rent logosinriktat samtal är det ingen tvekan om.

Under arbetet med denna uppsats har jag faktiskt inte stött på en enda undersökning där retoriken beskrivs som en tillgång i deliberativa sammanhang. Remers (2000) undersökning visar endast att de finns där men kommer snarare fram till slutsatsen att ethos och pathos inte går att undvika och att ibland måste man använda även icke-rationella metoder i deliberation. Logosidealet ifrågasätts alltså inte.

4.3 Reflektioner

Ur ett retorikvetenskapligt perspektiv är det intressant att det just är logos-idealet som leder till en bortstötning av retoriken. Att retorik är mycket mer än ethos, logos och pathos kan tyckas självklart för många retoriker men just denna triad blir helt central i deliberationsteoretiska sammanhang. Ett perspektiv som jag inte har funnit är den retorikvetenskapliga synen på kunskap och förnuft kopplat till deliberationsforskning (jag återkommer strax till vad jag uppfattar som en retorikvetenskaplig kunskapssyn). Frågan om varför vi bör deliberera genererar som vi sett många olika svar och resonemangen grundar sig ofta i olika sätt att se på kunskap och sanning. Jag tror att retorikens syn på kunskap (såsom jag presenterar den nedan) skulle kunna nyansera just denna diskussion om vad deliberationen egentligen tillför.

Att empiriska undersökningar fokuserar på just politisk kommunikation skulle kunna tänkas innebära ett närmande till retoriska analysmetoder, men några sådana hänvisningar görs aldrig i de texter jag funnit.

På ett mer allmänt plan är det spännande att se hur kommunikation och dialog blir viktigare och viktigare även inom politisk teori. Att vi på ett fundamentalt sätt är beroende av våra språkliga förbindelser får stora konsekvenser för synen på demokratin. Detta är förstås också avgörande för en retoriker, som analyserar språkets funktion som åsiktsbildande (jfr Sigrell 2001).

Chambers kategori ”deliberativ retorik” är också spännande. Här finns en möjlighet att som retoriker fundera närmare kring hur denna retorik kan se ut. Hellspong skriver:

för en retoriker blir uppgiften att både teoretiskt fördjupa och empiriskt fingranska begrepp som deliberativ [...] retorik för att avgränsa dem mot andra retoriska former och för att kritiskt analysera hur de visar sig i politiska situationer (Hellspong 2011)

Överlag tycker jag mig se att det saknas en bredare definition av retorik i forskningen om deliberativ demokrati. Kanske kan retoriken hjälpa till att utveckla de normativa kriterier som deliberationsteoretiker ställer upp, och som Hellspong skriver, kritiskt analysera deliberation med retorikvetenskapliga verktyg.

5. Den retoriska kunskapssynen

Efter en redovisning av forskningsläget inleder detta kapitel min egentliga undersökning. I detta avsnitt redovisas min förståelse av den retoriska kunskapssynen, med en avslutande konkretisering i form av toposbegreppet. Denna avsmalning underlättar min vidare jämförelse med det deliberativa fältet.

5.1 Perelman

Chaïm Perelman var ursprungligen jurist och filosof. I sin jakt efter en argumentationsteori och logik som kunde innefatta även värdefrågor stötte han på retoriken och tillsammans med Lucie Olbrechts-Tyteca skapade han vad som kom att kallas ”den nya retoriken”.

Perelman fann (2004:21) att i den klassiska retoriken fanns inte den logik som han ursprungligen sökte efter. Argumentationen bestod inte av enheter som kunde klassificeras som logiska slutledningar. Istället var den enda gällande principen att på olika sätt ”vinna lyssnarnas gillande”.

För att förklara hur den nya retoriken skiljer sig från den klassiska utgår Perelman i sin bok *Retorikens imperium* (2004) ifrån Aristoteles uppdelning mellan logiken och dialektiken. Både logiken och dialektiken grundar sig på syllogismer och slutledningar. Logiken kräver sanna premisser och logiskt giltiga slutledningar dem emellan för att slutsatsen med säkerhet ska kunna fastställas som sann. Dialektiken innebär inte samma krav på evigt sanna premisser. Dessa kan istället bestå av allmänt accepterade påståenden eller åsikter och slutledningarna behöver inte vara logiskt tvingande. Målet inom logiken var ett sökande efter *Sanningen*. Dialektiken tog sig snarare an *åsikter* och att övertyga/övertala andra om dessa åsikters relevans och giltighet (Perelman 2004:29f).

Retoriken utgjorde en tredje gren, enligt Aristoteles och en skillnad mellan retorik och dialektik bestod i mottagaren. Att tala inför en folkmassa klassades till retoriken, men en diskussion mellan två individer innebar dialektik. Den nya retoriken kombinerar dessa två, genom att innefatta allt ”tal som riktar sig till *varje slags auditorium*, oavsett om det rör sig om en folksamling på torget eller om en samling specialister, om man riktar sig till en enda individ eller till hela mänskligheten” (Perelman 2004:23f).

Perelman lägger stor vikt vid just auditoriet och problematiserar den klassiska retoriska devisen att en talare bör anpassa sig till mottagarna. För vilka är egentligen mottagarna? I dagens informationssamhälle stannar våra ord sällan i rummet där de uttalas och talare appellerar ofta till många olika målgrupper samtidigt, lika väl som de utelämnar vissa

(2004:41). Perelman ställer därför upp en skiljelinje mellan det *specifika auditoriet*, där talaren medvetet riktar sig till en bestämd grupp och anpassar sig efter deras specifika intressen och förutsättningar, och det *universella auditoriet*. När en talare riktar sig till det universella auditoriet anpassar hen sig inte efter specifika mottagares förutsättningar utan gör istället anspråk på att argumentera enligt principer som ”kan förutsättas bli accepterade av var och en som besitter ett tillräckligt klart förnuft” (Perelman 2004:44). Det universella auditoriet utgör alltså ingen faktisk grupp individer utan talarens föreställning av vad alla förnuftiga individer skulle acceptera.

Argumentation och auditoriet får en viktig roll i Perelmans argumentationsteori. I det avslutande kapitlet av *Retorikens imperium* visar Perelman (2004:175-179) hur all filosofi genom historien har förlitat sig på det gudomliga som den yttersta garanten för existensen av eviga sanningar. På basis av en gudomlig garant kunde Platon beskriva idévärldens existens. Descartes kunde i sitt tvivel på alla förnimmelser bygga upp en vetenskapsfilosofi på grundval av Gud. Även Francis Bacon baserade sin vetenskapsfilosofi på att det vi avläste i naturen i grunden var avhängigt Guds existens.

Om Gud plockas bort från ekvationen (vilket i stor utsträckning skett i dagens sekulariserade samhälle) försvinner också de eviga sanningarna och all kunskap blir mänsklig och därmed mottaglig för misstag och brister (Perelman 2004:180). Istället öppnas dörrarna nu för argumentation, för retorik och dialektik inom vetenskap och filosofi. Vi måste förlita oss på människor istället för en Gud, och då blir den nya retoriken och argumentation helt nödvändig.

5.2 Doxologi

Perelman sätter upp ramarna för en retorisk kunskapssyn, en kunskap utan eviga sanningar som inte kan existera utanför det mänskliga, oberoende av vår existens. I essäboken *Doxologi – en essä om kunskap* utvecklar Mats Rosengren (2008) just en sådan kunskapssyn. Rosengren inleder med frågan om vad det innebär att ”... all kunskap som vi människor har – alltifrån teoretiska insikter till praktiska färdigheter – är just vår kunskap?” (2008:10). Svaret på denna fråga börjar med Protagoras och det berömda fragmentet ”Människan är alltings mått: måttet för det varande, att det är, och det ickevarande, att det icke är” (Rosengren 2008:15).

Med denna utgångspunkt, att all kunskap är mänsklig, formar Rosengren doxologin. Inom retoriken betecknas just den mänskliga kunskapen, de påståenden som inte har en nödvändig motsvarighet i den så att säga ”objektiva” världen men som vi ändå tar för sanna,

för *doxa*. Den doxiska kunskapen ställs mot den eviga, objektiva och oberoende av människan, *episteme* (Rosengren 2008:71).

Men leder inte den doxiska kunskapen till en oundviklig relativism och skepticism, som knappast kan ligga till grund för ett användbart sanningsbegrepp? Nej, menar Rosengren. Även om det inte finns en objektiv måttstock eller sanning med stor S betyder det inte att vi inte kan vara mer eller mindre säkra på vissa saker (2008:33). Rosengren jämför med Ludvig Flecks kunskapsteori där ett påståendes sanningshalt inte avgörs enligt en av mänskligheten oberoende måttstock, utan i hur väl påståendet förhåller sig till den rådande *tankestilen*. En tankestil är utmärkande för ett *tankekollektiv*, som kan bestå av allt ifrån två personer till olika typer av samhällseliga institutioner och innebär, som ordet antyder, ett gemensamt sätt att tänka om värden (Rosengren 2008:37f). I till exempel en akademisk tankestil finns tydliga regler för hur forskning bör bedrivas och vilka resultat som kan klassas som sanna och relevanta. En sanning innebär alltså egentligen ett *stilriktigt* påstående. (Rosengren 2008:46)

Rosengren resonerar på ett likartat sätt när han föreslår hur sanningshalten i ett påstående bör mätas.

Det tycks mig uppenbart att kraften hos vart och ett av dessa berättiganden [...] är helt avhängig hur de uppfattas av den eller de personer, den publik, som har att ta ställning till dem, deras stilriktighet och därmed rimlighet, inom de mer eller mindre vida ramarna hos den rådande, specifika epistemiska situationen. (Rosengren 2008:60)

Här finns en tydlig koppling till Perelmans resonemang om argumentation som garanten för kunskap, och om auditoriets funktion för att mäta vad som är övertygande och därmed kan klassas som sant.

En tolkning av homo mensura-satsen skulle kunna innebära att vi alla, så att säga, är inlåsta i våra kroppar, oförmögna att se på världen oberoende av våra tidigare erfarenheter, minnen, tankebanor och fysiska förmågor och begränsningar. Med denna förståelse av en mänsklig kunskap, blir möjligheterna att mötas och förstå varandra mycket små. Ändå gör vi uppenbarligen just detta hela tiden. Som en lösning på denna paradox introducerar Rosengren logos, som människans mått. Han föreslår alltså en modifiering, eller tolkning, av Protagoras där "[m]änniskan är *i kraft av logos* måttet för alla ting" (Rosengren 2008:27). Logos är inte bara någonting som människan har, som en förmåga att uppfatta, tänka och förstå, det är också något vi föds in i. Redan innan vi kan påverka eller reflektera över vår situation är vi inblandade i ett sammanhang som formar och uppfostrar oss till den kultur, det språk, den

familj, och så vidare som vi hamnat i. I och med denna gemenskap som vi växer upp i och inte kan värja oss ifrån (i den bemärkelsen att vi inte kan låta bli att förhålla oss till den) är logos på samma gång något gemensamt för alla, men helt unikt för var och en. Genom logos kan vi tala om våra upplevelser och förutse att andra vet vad vi talar om (Rosengren 2008:23-28).

Doxologin innebär alltså inte en fullständig relativism. Vi *kan* veta många saker. Att vatten kokar vid 100 grader till exempel, är *sant*. Vi kan pröva det empiriskt, och räkna ut det med matematiska formler. Men det är inte en sanning som existerar *oberoende av oss*. Det är människan, i kraft av logos, som Rosengren uttrycker det, som har skapar ramarna inom vilka det över huvud taget blir rimligt och relevant att tala om att vatten kokar, eller att vi kan mäta det till en viss temperatur. På samma sätt fungerar alla sanningar som stilriktiga påståenden inom det aktuella tankekollektivet.

5.3 Topos

Toposläran har sin grund i antikens Grekland, hos de tidiga sofisterna och utvecklades senare också av Aristoteles. På grekiska betyder topos plats och implicerar alltså hur vi med hjälp av olika topos kan se saker från olika positioner. En av toposlärans viktigaste funktioner är just att förstå och möjliggöra perspektivbyte. (Wolrath Söderberg 2012:14f)

I sin avhandling *Topos som meningsskapare* undersöker Maria Wolrath Söderberg hur topos kan hjälpa oss att utveckla en didaktik som tar toposläran olika perspektiv på allvar ”utan att landa i hållningslös relativism” (Wolrath Söderberg 2012: *framsideflik*). Som utgångspunkt använder sig Wolrath Söderberg av en retorisk kunskapssyn i linje med den som jag skisserat ovan. Även om Platon gärna delade upp *epistémé* och *doxa* i en dikotomi där *epistémé* representerade det eviga och sanna och *doxa* endast mänskligt felbara, och skenbara sanningar, så fanns det tänkare som inte såg denna uppdelning på samma sätt. Både Isokrates och Aristoteles tog den doxiska kunskapen på större allvar än Platon, och påpekade att det finns domäner i livet där påståenden inte går att en gång för alla fastställa som absoluta och sanna. Exempel på sådana ämnen var främst politiska och moraliska frågor. Dessa domäner kategoriserades under den doxiska kunskapen, och här krävdes andra metoder för kunskapande, nämligen topos. (Wolrath Söderberg 2012:70f)

Jag skulle vilja gå in lite närmare på hur *topos* är förenade med den doxisk kunskap. Wolrath Söderberg utgår nämligen inte bara ifrån det antika Greklands tänkare, utan resonerar också med hjälp av ett doxologiskt synsätt. Som nämndes ovan, menar Rosengren att Protagoras homo mensura-sats kan nyanseras genom att använda *logos* som människans mått

för alla ting. Wolrath Söderberg (2012:77) utvecklar satsen ytterligare och ser *topos* som ett av logos ”mätverktyg”.

Topos är alltså tätt sammankopplat till doxan, och kan hjälpa oss att bredda våra perspektiv och öka våra möjligheter att fatta kloka gemensamma beslut. Isokrates talade om en ”gemensam klokhet” och uppvisade en stark tro på att människor, i möten med varandra, kunde komma fram till förnuftiga slutsatser och användbara omdömen och beslut. (Wolrath Söderberg 2012:80) Wolrath Söderberg påpekar att det är i vad hon kallar mänskliga frågor, om samhället, politik, moral och relationer, som topos är som allra viktigast. Annars ”riskerar vi att resonera platt, onyanserat, intolerant och okritiskt” (2012:78)

I det fjärde kapitlet i sin avhandling utvecklar Wolrath Söderberg ett förslag på en utvecklad toposmodell. Topos fungerar som diskursiva verktyg, argumentativa vanor och som mötesplatser för meningsskapande (2012:116). För Wolrath Söderberg finns ett samband mellan dessa tre sätt att se på topos. Hon börjar så med att beskriva hur topos fungerar som diskursiva verktyg. Topos kan vara det vi argumenterar *om*, en *diskussionspunkt*, eller det vi argumenterar *utifrån* (värderingar, grundantaganden osv) – *diskussionsgrund*. Slutligen kan vi också i vår argumentation göra en *rörelse* mellan olika diskussionspunkter eller -grunder, vilket Wolrath Söderberg kallas *diskussionsoperationer*. Så kan vi till exempel jämföra olika argument mot varandra, skapa analogier till andra områden eller diskussionsgrunder, eller skapa ett orsak-verkansamband mellan två diskussionsgrunder osv (Wolrath Söderberg 2012:111f).

Ett annat sätt att förstå topos är som argumentativa vanor. Inom doxan finns redan etablerade sätt att tänka på olika problem, och olika fält kan bestå av olika argumentativa vanor. När jag stöter på ett problem som jag tidigare inte handskats med är min enda möjlighet därför att använda mig av vanor från andra fält eller områden, där jag är bekväm och van att röra mig. På så sätt kan jag skapa nya tankebanor genom att applicera mina gamla vanor på nya fält (Wolrath Söderberg 2012:122f).

När vi ser topos som diskursiva verktyg som fungerar som argumentativa vanor, inser vi att topos också blir mötesplatser för meningsskapande. Toposen tillhandahåller ett sammanhang där vi kan mötas genom diskussionspunkter som vi kanske inte är överens om men tycker är viktiga och relevanta att diskutera. De ger oss en möjlighet att använda olika diskussionsgrunder och operationer utifrån vad som redan är allmänt accepterat inom andra, kanske närliggande fält. Wolrath Söderberg (2012:123ff) påpekar att detta inte innebär att redan etablerade synsätt bara upprepar sig. Förvisso finns en inbyggd tröghet i ett topiskt synsätt men det går inte att skapa revolution eller omvälva traditioner utan att ta spjärn emot

någoting redan etablerat. ”Man kan inte omforma om det inte finns en form” (Wolrath Söderberg 2012:125). När vi kombinerar topos från andra fält på nya problem (att till exempel använda en redan etablerad diskussionsoperation på en ny diskussionspunkt) öppnar sig nya möjligheter för oss och nya synsätt görs möjliga. Wolrath Söderberg går tillbaka till den grekiska betydelsen av topos som plats. För att se saker ur olika perspektiv måste vi hitta nya utsiktsplatser att befinna oss på.

Genom att tänka medvetet topiskt kan vi lära oss både kritiskt och kreativt tänkande. Vi ser nya möjligheter och lär oss att ifrågasätta det som tas för givet på ett produktivt sätt. Topos hjälper oss att bli mer medvetna om, och därför också mer aktiva i, den meningsskapande processen.

6. Debatten om kunskap inom deliberationsteori

I det följande kommer jag att beskriva den deliberativa kunskapsdebatten. Jag vill återigen påpeka att urvalet av teoretiker och perspektiv är mitt eget och en direkt följd av mitt syfte. Följande kapitel gör alltså inte anspråk på att vara uttömmande eller representativt för forskningsfältets helhet. Avsnittet börjar hos den inflytelserika filosofen Jürgen Habermas och smalnar sedan av mot den epistemologiska debatten inom deliberationsforskning.

6.1 Jürgen Habermas

Habermas är en av förgrundsgestalterna inom forskningen om deliberativ demokrati. Själv kallar han sin modell för diskursteori. Här får Habermas teori utgöra en inledande presentation av idén om demokratisk deliberation.

6.1.1 Liberal och republikansk demokratiuppfattning

Habermas presenterar diskursteorin genom att ställa den mot två andra demokratimodeller. Den liberala demokratin är den oftast förekommande modellen i västvärlden idag. Genom allmänna och fria val räknas rösterna helt enkelt ihop och man låter majoriteten styra. Ur den liberala demokratin perspektiv är politik en kamp om väljarna och makten och den politiska riktningen bestäms av en sammanräkning av medborgarnas egenintressen såsom de kommer till uttryck i allmänna val. (Habermas 1997:80)

Mot den liberala demokratin ställer Habermas den republikanska. Detta perspektiv kräver mer av medborgarna än den liberala modellen, och istället för att fokusera på medborgarnas privata egenintressen söker den republikanska modellen efter en gemensam allmänvilja. Den ser politisk viljebildning som en först och främst kommunikativ process, snarare än aggregerande, eller sammanräkning av åsikter (Habermas 1997:82).

6.1.2 Administrativ och kommunikativ makt

Habermas (1997:80f) kopplar ihop dessa två perspektiv med olika maktbegrepp – administrativ och kommunikativ makt. Staten förfogar över den administrativa makten, medan den kommunikativa makten springer ur de fria sammanslutningar ”som utgör den omgivande politiska kommunikationen”(1997:116). Den liberala demokratin är en kamp om administrativ makt, medan den republikanska modellen ställer den kommunikativa makten i fokus.

6.1.3 Diskursteori

Habermas placerar sin diskursteori mellan dessa två modeller. I likhet med den republikanska modellen fokuserar diskursteorin på den kommunikativa och motsätter sig

demokrati som endast aggregerande av personliga intressen. Habermas kritiserar dock det republikanska synsättet för vad han kallar en ”*etisk insnävning av den politiska diskursen*” (1997:82f) som innebär att den politiska processen är avhängig en på förhand given konsensus i etiska frågor.

Mot bakgrund av denna kritik av det republikanska perspektivet beskriver Habermas diskursteorins utgångspunkt.

I kontrast härtill insisterar en diskursteoretisk tolkning på det faktum, att den demokratiska viljebildningen inte hämtar sin kraft från en förutgående konvergens mellan givna etiska övertygelser, utan från kommunikationsförutsättningar, som tillåter de bättre argumenten att göra sig gällande i olika former av överläggningar, och från procedurer som garanterar en ”fair” förhandlingsprocess. (Habermas 1997:83)

Citatet visar att diskursteorin också fokuserar på den kommunikativa makten, men lägger större vikt vid en jämlik process. Utifrån denna uppfattning introducerar Habermas (1997:87) en ideal procedur som genererar förnuftiga och rättmätiga resultat.

Diskursteorin innefattar också allmänna val och Habermas (1997:89) menar att den kommunikativa makten bör alstras ur en jämlik och rättvis process för att sedan utmytna i aggregerande val. På så vis skapas en länk mellan den kommunikativa makten och den administrativa.

Om den liberala demokratin endast legitimerar den politiska makten, så konstituerar den republikanska demokratin densamma. Diskursteori placeras återigen mitt emellan dessa två ytterligheter och Habermas beskriver diskursteorins yttersta funktion som rationaliserande. ”*Rationalisering* betyder mer än bara legitimering men mindre än maktens konstituering” (Habermas 1997:90). Genom den länk som skapats mellan den kommunikativa och den administrativa makten finns det alltså en starkare funktion än den liberala idén om medborgarnas möjlighet att rösta bort representanter. Den kommunikativa makten ”led[er] den administrativa makten i bestämda banor” (Habermas 1997:90)

6.1.4 Förnuftssyn

Habermas syn på förnuftighet ska inte tolkas alltför epistemiskt i traditionell bemärkelse. Han skriver:

Därmed vilar det praktiska förnuftet inte längre i universella mänskliga rättigheter eller i en viss gemenskaps konkreta sedlighet utan i de diskursregler och argumentationsformer, som hämtar sitt normativa innehåll från det

förståelseorienterade handlandets giltighetsbas och ytterst från den språkliga kommunikationens struktur (Habermas 1997:87)

I artikeln "Om förhållandet mellan politik, rätt och moral" beskriver Habermas det praktiska förnuftet som en intersubjektiv företeelse och inte som en individuell egenskap. Habermas utgår ifrån vad han kallar för moraliska diskurser där opartiskhet är ledordet och alla medverkande vidgar sina perspektiv till att innefatta alla de övrigas. En förnuftig kollektiv viljebildning består sedan av kompromisser och förhandlingar mellan medborgare. Denna aktivitet är dock endast förnuftig om förhandlingsproceduren kan rättfärdigas på den moraliska diskursens grunder (1997:39f). Kopplad till deliberation och diskursteorin är Habermas förnuftssyn alltså avhängig den moraliska diskursen. Förhandlingar som utgår ifrån det som alla medverkande kan enas om under den moraliska diskursens förutsättningar, garanterar förnuftigheten i deliberationen.

6.2 Joshua Cohen

En något senare deliberationsteoretiker som blivit mycket inflytelserik är Joshua Cohen. Liksom Habermas syftar Cohens deliberation till att finna det gemensamma bästa, genom att alla deltagare vidgar sina perspektiv och argumenterar på ett sätt som alla inblandade skulle kunna acceptera (Cohen 1997:75). Cohen sätter upp vad han kallar för *the ideal deliberative procedure*. Cohens idealprocedur innefattar 4 kriterier som kan sammanfattas på följande sätt (Cohen 1997:74).

1. Medlemmarna i deliberationen är fria, på så sätt att de endast är bundna av deliberationens regler och resultat.
2. Deliberationen är förnuftig (reasoned) på så sätt att deltagarna måste ge skäl för sina förslag. Här hänvisar Cohen till Habermas formulering om att det bästa argumentet vinner och förtydligar genom att poängtera att endast giltiga argument som faktiskt förs fram i deliberationen räknas, alltså inte giltiga argument som *skulle* kunna föras fram.
3. Alla deltagare är jämlika. Deliberationens regler gäller alla, och deltagarnas sociala status påverkar inte deliberationen.
4. Deliberationen strävar efter konsensus på det sätt att deltagarna försöker finna skäl som kan övertyga alla fria rationella inblandade. Cohen medger att detta inte alltid är möjligt och att deliberationen ofta kan behöva avslutas med en omröstning. Detta gör dock inte deliberationen överflödig eftersom deltagarnas ståndpunkter kommer att ha förändrats under den föreliggande deliberationen.

Cohen menar att beslut är legitima endast om de kan bli resultatet av fri och rationell deliberation i idealproceduren. Tanken med *the ideal procedure* är att den ska utgöra en modell som demokratiska institutioner ska söka efterlikna så mycket som möjligt, för att vi på så sätt ska kunna närma oss det gemensamma bästa. Idealproceduren används alltså som en mall och utgår ifrån principen att ju mer den faktiska processen efterliknar idealet desto mer efterliknar det faktiska resultatet det ideala. (1997:73)

Idealproceduren verkar dock inte fungera som en yttre måttstock för att värdera deliberationens resultat: "[W]hat is good is fixed by public deliberation, and not prior to it", skriver Cohen (1997:83)

Cohen medger att vi alla har personliga preferenser och även att det är omöjligt att vara helt opartisk i förhållande till sin egen uppfattning om vad som är mest rationellt. Det räcker dock med att vi i deliberationen strävar efter att ge skäl som skulle kunna accepteras av alla deltagare för att vi ska närma oss det gemensamma bästa. (1997:75)

6.3 Den epistemiska debatten

Den akademiska debatten om demokratisk deliberation är bred och består av många olika perspektiv och frågeställningar. En av dessa stickspår handlar om poängen med deliberationen, närmare bestämt resultatets natur. Många forskare menar att det är resultatens överlägsna kvalitet som ger deliberationen dess värde. Denna syn förutsätter alltså att resultaten kan vara mer eller mindre riktiga eller sanna. Detta brukar hänvisas till som epistemiska argument för deliberation (Freeman 2000:384, Estlund 1997). Argumenten mot den epistemiska ståndpunkten lägger istället stor vikt vid processens värde för jämlikhet och demokrati utan att tala om resultatens epistemiska kvalitet (Freeman 200:389).

Begreppet *epistemic* används ofta i vad man skulle kunna kalla en platonisk bemärkelse, och förutsätter alltså en yttre måttstock att mäta resultatens riktighet mot. Epistémé ska därför i detta fall inte tolkas som allmän kunskapsteori (epistemologi) utan som uppfattningen att det finns en objektiv standard av rätt eller fel, sant eller falskt. I fortsättningen kommer jag att använda ordet epistémé i denna bemärkelse.

I debatten kring deliberativ demokrati är det vanligt att hänvisa till eller utgå från Cohens teori. Även i debatten som fokuserar på den epistemiska aspektens vara eller icke vara i deliberationen spelar Cohens teorier en viktig roll som utgångspunkt. Två tänkare som behandlar den epistemiska aspekten är David Estlund och Fabienne Peter. Estlund presenterar de båda sidorna i den epistemiska debatten som jag nämnt ovan (procedurella och epistemiska) och förespråkar själv en modifiering av vad han benämner "korrekthetsteorier".

Han menar också att Cohen implicit förutsätter en epistemisk syn på sanning och det goda i deliberationen. Fabienne Peter modifierar Estlunds teori och föreslår en social-epistemisk syn på deliberationsteori.

6.3.1 David Estlund

I artikeln ”Beyond fairness and deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority” delar Estlund (1997) upp deliberationsteorier i epistemiska och procedurella (procedural). De epistemiska teorierna kallar han korrekthetsteorier (correctness theories), vilka får representera ståndpunkten att legitimiteten hos politiska beslut härleds endast ur deras sanningshalt, eller kvalitet. Enligt dessa teorier finns alltså en procedur-oberoende måttstock utifrån vilken resultatet av deliberationen kan mätas. Problemet med dessa teorier, är två, menar Estlund. För det första blir deliberationen onödig om vi redan har en oberoende standard att mäta ifrån. Om till exempel en upplyst despot skulle komma fram till korrekta och därmed legitima beslut så undergrävs det demokratiska värdet. Estlund påpekar dock att detta är en något illvillig tolkning av korrekthetsteorier och går vidare till den andra invändningen (1997:183f). I och med att beslut som fattas i deliberation är korrekta utifrån en oberoende standard måste minoriteten i deliberationen, alltså de som inte fick sin vilja igenom (även deliberation kan ju som sagt innefatta röstning), ge upp sin ståndpunkt och erkänna att de helt enkelt tycker fel. De fattade beslutens legitimitet hänger alltså på att minoriteten grovt uttryckt *låter* sig köras över av majoriteten, vilket Estlund menar är en avgörande svaghet hos korrekthetsteorierna (Estlund 1997:185).

De procedurella teorierna bortser helt från deliberationens förmåga att öka resultatens kvalitet. De menar istället att det är det rättvisa i själva deliberationen som ger den sin demokratiska legitimitet. Genom deliberationen får alla komma till tals och grundläggande mänskliga rättigheter tillgodoses. Vissa procedurella teorier medger att den demokratiska legitimiteten förvisso kommer ur att processen är rationell, men samtidigt kan vi inget säga om *resultatets* rationalitet eller kvalitet. Det existerar alltså ingen procedur-oberoende standard som i de epistemiska teorierna. Estlund menar att de procedurella teorierna inte kan förklara varför deliberation skulle vara bättre än någon annan metod. Den första ståndpunkten innebär att omröstning eller till och med lottning skulle vara lika legitimt som deliberation, eftersom rättvisa är det enda kriteriet som ställs upp (1997:178f). Den senare av de två procedurella teorierna, som ändå tillmäter rationaliteten i processen viss betydelse, utgör enligt Estlund en betydelselös modifiering. Om en rationell deliberativ process inte kan sägas

leda till mer rationella resultat blir ett rationalitetsanspråk i processen betydelselöst och vi är tillbaka till den rent procedurella ståndpunkten (Estlund 1997:180).

I kontrast till dessa två ytterligheter ställer Estlund upp en egen teori som han placerar bland de epistemiska. Till skillnad från korrekthetsteorierna förutsätter inte Estlunds teori att resultaten av deliberationen alltid är korrekt, men han behåller tanken på en proceduroberoende standard. Det räcker, menar Estlund, med att en demokratisk deliberation är korrekt oftare än andra metoder (eller oftare än slumpen), för att de politiska besluten ska vara legitima.¹ Deliberationens värde ligger alltså i procedurens förmåga att, oftare än slumpen eller andra metoder, leda fram till korrekta resultat för att besluten ska vara legitima. Estlund lägger alltså större vikt vid processen än korrekthetsteorierna, och kallar därför sin teori för *epistemisk proceduralism* (1997:186f).

En viktig fördel med epistemisk proceduralism är att minoriteten (de som inte fick sin vilja igenom) inte måste ge upp sin ståndpunkt för att erkänna resultatet som legitimt. Det faktum att processen är den bästa tillgängliga för att så ofta som möjligt komma fram till rätt beslut räcker för att skapa legitimitet även för minoritetsmedborgaren (1997:186f).

Estlund beskyller alltså de procedurella teorierna för att helt bortse från den epistemiska aspektens avgörande betydelse. På motsvarande sätt anklagar han korrekthetsteorier för att vara för beroende av det epistemiska värdet i deliberationen. Som en medelväg klassar därför Estlund den epistemiska proceduralismen som ”just right” (Estlund 1997:182).

I en diskussion om Cohen påpekar Estlund att idealprocessen mycket väl kan ses som en oberoende standard för att bedöma deliberationen, eftersom den utgör en mall som existerar före deliberationen ägt rum. Tillsammans med påståendet att det endast är *inom deliberationen* som vi kan bedöma det goda kan detta resonemang verka motsägelsefullt. Estlund menar att Cohen måhända är otydlig med sin ståndpunkt men att hans teori, i och med den hypotetiska nivå som idealproceduren utgör, faktiskt befinner sig på den epistemiska sidan i uppdelningen epistemisk/procedurell. Cohens teori ”...implies that actual procedures that mirror the ideal procedure will tend to produce the same results as the ideal, though not necessarily always” (Estlund 1997:180).

Detta förtydligande, att deliberationen oftast – men inte alltid – kommer att leda rätt gör att Estlunds tolkning av Cohen hamnar väldigt nära hans egen epistemiska proceduralism, och Estlund skulle förmodligen klassa även Cohen som ”just right”.

---

¹ Estlund använder sig, som många andra inom demokratiforskning, av Condorcets Juryteorem för att visa att så är fallet. Teorin innebär att ju fler som fattar beslut i en fråga (förutsatt att alla har mer än 50 % chans att ha rätt), desto större är sannolikheten att det övergripande resultatet är riktigt. (Estlund 1997:185)

6.3.2 Fabienne Peter

I artikeln ”Democratic Legitimacy and Proceduralist Social Epistemology” utgår Fabienne Peter ifrån Estlunds epistemiska proceduralism och påpekar att Estlund uppfattning av episteme som förekomsten av en oberoende standard inte är den enda möjliga. Istället presenterar Peter en proceduralistisk social epistemologi som inte kräver en oberoende standard för att kunna säga något om kunskap och sanning. ”It dispenses with the idea that a procedure independent standard is necessary to assess the quality of the knowledge-producing practices” (Peter 2007:341).

Peter (2007:341f) utgår från det vetenskapsfilosofiska perspektiv som förespråkar en social epistemologi och betonar att all kunskap är social. Det finns ändå, menar förespråkarna, normativa kriterier för hur själva kunskapandet bör utformas, som till exempel att många olika perspektiv måste bli representerade. Utifrån detta perspektiv menar Peter att vi även kan förklara deliberationen. Resultatet av deliberationen är legitim, inte för att den är korrekt (ur ett traditionellt epistemiskt perspektiv) utan på grund av att den följer vissa normativa kriterier i skapandet av en socialt präglad kunskap.

Peter försvarar sin proceduralistiska sociala epistemologi gentemot Estlunds epistemiska proceduralism med framför allt tre argument. Det första argumentet påpekar helt enkelt att Estlunds antagande av en oberoende måttstock inte utgör en praktiskt möjlig grund för beslutens legitimitet att stå på. Eftersom denna måttstock endast existerar som en hypotetisk förutsättning har vi inte något sätt att försäkra oss om vad som faktiskt är korrekt (Peter 2007:345).

I det andra argumentet visar Peter (2007:346) hur Estlunds krav på korrekthet (eller tendens till korrekthet) för legitimitet blir överflödigt eftersom Estlund också betonar processens värde. En rättvis process kan förutsättas leda till rättvisa resultat, eftersom en process som inte utmanar fördomar eller föreställningar som på något sätt grundar sig på ojämlikhet mellan människor knappast kan kallas rättvis. Att betona vikten av en proceduroberoende standard mot vilken resultaten skulle kunna mätas, såsom Estlund gör, är onödigt menar Peter.

Det tredje argumentet mot Estlunds teori och som talar för den proceduralistiska sociala epistemologin är det som Peter lägger störst vikt vid. Hon menar att en oberoende standard implicerar ett krav på neutralitet i processen, något som inte alltid är önskvärt. Istället kan den proceduralistiska sociala epistemologins fokus på just olika perspektiv göra det lättare för nya, inte ännu erkända perspektiv att göra sig gällande och representerade. Kravet på neutralitet

riskerar istället att kväva andra perspektiv i ambitionen att undvika partiskhet (Peter 2007:346ff).

7. Ett retoriskt perspektiv på deliberation

7.1 Några beröringspunkter

Jag har ovan redogjort för de två teoretiska perspektiv som ligger till grund för min undersökning: den retoriska kunskapssynen och den deliberativa akademiska debatten om kunskap och sanning, vilket tillsammans utgör steg ett i mitt upplägg. Detta avsnitt representerar det andra steget där jag kommer att presentera beröringspunkter mellan de två fälten. Dessa beröringspunkter ligger till grund för avsnitt 7.2 nedan där dessa beröringspunkter utvärderas och problematiseras ytterligare.

*

Den retoriska kunskapssyn jag målat upp i avsnitt 5 kan ses som relativt enhetlig. Perelman, Rosengren och Wolrath Söderberg är överens om mycket, även om deras texter har olika syften och därmed lägger vikt vid olika saker. Den perspektivistiska inom-mänskliga synen på kunskap är dock gemensam.

Deliberationens syn på kunskap har mycket mer karaktären av en debatt, och är alltså inte lika sammanhängande. Vissa gemensamma nämnare finns dock. Jag tror att de flesta teoretiker (i alla fall de jag tagit upp här) är överens om att deliberationen måste göra anspråk på att generera kvalitativt värdefulla resultat för att kunna legitimeras.² Framför allt Peter och Estlund har dock olika uppfattning om vilken kunskapssyn som bör ligga till grund för att kunna säga något om resultatens kvalitet. Estlund gör också ett konstaterande om Cohens teori och menar att många missförstått Cohen som proceduralistisk men att han egentligen bygger sin teori på en form av yttre måttstock, om än en hypotetisk sådan – den ideala proceduren.

*

På ett allmänt plan finns några uppenbara likheter mellan retoriken och deliberation. Jürgen Habermas påpekar att den kommunikativa processen är central och just det kommunikativa mötet mellan medborgare är grunden för all deliberationsteori. Som jag redan nämnt i det inledande kapitlet ses denna uppenbara beröringspunkt med retoriken som en risk för manipulation av systemet snarare än att likheterna tas på allvar och ses som en tillgång. Efter att ha undersökt kunskapssynen närmare inom den epistemiska deliberationsteorin visar det sig dock att likheterna är större än bara det gemensamma intresset för dialog och kommunikation.

---

² Den motsatta sidan skulle då vara vad Estlund kallar procedurella deliberationsteoretiker. Jag har som sagt inte tagit med detta perspektiv i min framläggning eftersom den procedurella debatten ofta bortser från den kunskapteoretiska aspekten och därför inte blir relevant för min diskussion om kunskapssyn i deliberationsteori.

Habermas diskursteori är ett bra exempel på detta, så som jag läser och beskriver honom i avsnittet *Den epistemologiska debatten om deliberation*. Habermas skriver att det inte kan finnas en på förhand given etisk ståndpunkt utan att den ”hämtar sin kraft [...] från kommunikationsförutsättningar, som tillåter de bättre argumenten att göra sig gällande i olika former av överläggningar.” (Habermas 1997:83) I detta fall ligger Habermas hållning alltså nära den retoriska där kunskapandet är en språklig aktivitet, utan yttre måttstockar att mäta det emot. Konsekvensen av detta blir att argumentation, eller överläggningar som Habermas kallar det, blir avgörande för en politiskt kunskapande eller viljebildning.

Peter utgår som sagt från en social kunskapssyn och poängterar vikten av att låta flera olika perspektiv mötas i deliberationen. Ju fler perspektiv som blir erkända och inkluderade, desto bättre resultat. Här finns uppenbara likheter mellan Peters procedurella epistemologi och den retoriska perspektivistiska kunskapssynen. En viktig skillnad blir dock också tydlig. Peters modell är, liksom all politisk filosofi, normativ till sin natur. Så ställer Peter upp normativa kriterier för att undvika värderativism (bland annat i form av detta krav på att olika perspektiv är representerade). Här uppstår ett potentiellt problem. Jag uppfattar Rosengrens doxologi som ett deskriptivt verktyg för att med hjälp av bland annat topos kartlägga och förstå doxans utformning (Rosengren 2008: kap 4), även om han nämner att det kan vara möjligt att ta kontroll över och ”bearbeta, omarbета och nyforma väsentliga delar av vår mänskliga kunskap” med hjälp av en doxologisk grundsyn (Rosengren 2008:83). Vi måste därför söka oss vidare till Wolrath Söderbergs resonemang om topos. I *Topos som meningskapare* (Wolrath Söderberg 2012:25) uppfattar jag en mer normativ ambition, om än något försiktig. Wolrath Söderberg diskuterar skillnaden mellan toposläran och andra sociokulturella teorier och påpekar att de allra flesta tar avstånd från just normativitetsanspråk. Inte heller toposläran kan kallas normativ, menar hon, den utgör inte en direkt metod för tänkande. Däremot hindrar det oss inte från att se toposlärans ”produktiva sida och frågan om hur vi kan använda den för att tänka bättre” (Wolrath Söderberg 2012:182) Att tänka medvetet topiskt gör att vi lär oss att fatta mer reflekterade beslut och handla klokare. Här finns alltså ändå en länk mellan Peters uppfattning av deliberation och Wolrath Söderberg uppfattning av topos som ett verktyg för ett klokare och mer reflekterat kunskapande.

*

Deliberationsteoretiker erkänner ofta, liksom Perelman gör, att det finns ett flertal sätt att vara förnuftig på. Som vi tidigare sett, skriver Cohen till exempel att det är omöjligt att vara helt opartisk i deliberationen. Detta faktum, att logos inte är samma sak för alla

människor är en viktig komponent i den retoriska kunskapssynen som både Mats Rosengren och Maria Wolrath Söderberg beskriver. En sådan retorisk kunskapssyn är till stor del sprungen ut Perelmans nya retorik och erkänner inte bara detta utan tar pluralismen och avsaknaden av objektiva måttstokar på allvar. Det är med denna pluralism som utgångspunkt som den retoriska teorin, på ett övertygande sätt kan försvara argumentationens oundgängliga roll i ett samhälle där människor med olika perspektiv och olika uppfattningar om rätt och fel ska kunna leva tillsammans. Vi har ingen annan måttstock för moraliska, och politiska frågor än att pröva olika perspektiv mot varandra.

7.2 Problematisering av beröringspunkter

I detta avsnitt utgår jag ifrån de beröringspunkter jag funnit ovan och problematiserar dem för att i det avslutande kapitel 8 sammanfatta och besvara mitt syfte och mina frågeställningar.

7.2.1 Den retoriska kunskapens potential

Apropå den första anmärkningen i avsnitt 7.1 att den deliberativa kunskapssynen framstår som en smula splittrad, vill jag hävda att en doxologisk kunskapssyn har möjligheter att förena de olika perspektiven. Utan att göra våld på Estlund resonemang om behovet av en epistemologisk grund för deliberationens värde tycker jag mig se möjligheter att med hjälp av doxologin uppfylla dessa krav, utan att åberopa en yttre och oberoende måttstock. Peter förespråkar redan en sådan syn, och jag tror att retorikens kunskapssyn, som den presenteras i avsnitt 5, kan nyansera denna ståndpunkt ytterligare. Exempel på hur den retoriska kunskapssynen skulle kunna bidra ges nedan.

7.2.2 Normativitet

Vi har sett ovan att Wolrath Söderberg menar att det är vanligt att perspektivistiska sociokulturella teorier (som vilar på samma pluralistiska kunskapssyn som Peters) inte kategoriseras som normativa. Doxologin är också lätt att uppfatta som deskriptiv. Peters förslag att bygga den deliberativa modellen på en social-epistemiska (och därmed ”endast” deskriptiv) grund kan med detta i åtanke ses som problematisk. Peter själv löser detta problem genom att hänvisa till forskare inom social-epistemologi som skapat en ”hybrid view” där kunskap är social men vissa normativa kriterier ändå kan ställas upp för själva kunskapandet.

Denna koppling kan också göras med retoriska termer, och ser då möjligtvis litet annorlunda ut. Wolrath Söderberg beskriver utförligt hur ett mer medvetet topiskt tänkande (att kreativt använda olika diskussionspunkter, -grunder och -operationer) kan öka individens

förmåga till kritiskt tänkande (2012:80, 111f), vilket i sin tur kan leda till vad som skulle kunna kallas en emancipation från språkets bojor. Vi kan med hjälp av ett topiskt tänkande ta större makt över den kunskapande processen. Wolrath Söderberg använder toposlärans, som hon kallar det, ”produktiva sida” för att undersöka hur man kan utveckla en didaktik som tar olika perspektiv på allvar utan att bli allt för relativistisk och intetsägande. Jag tror inte att det ligger allt för långt borta att vi kan översätta denna tanke och applicera toposläran även på den deliberativa situationen. I enlighet med Wolrath Söderbergs syfte är förutsättningarna även här en pluralistisk värd där vi måste ta olika perspektiv på allvar men samtidigt klara av att mötas och tillsammans besluta hur samhället ska organiseras och vilka moraliska principer som ska gälla. Precis som Wolrath Söderberg visar att toposläran kan tillföra något i klassrummet tror jag att hennes förståelse av topos kan bidra även i den deliberativa situationen.

7.2.3 Pluralism som en styrka för deliberation

En viktig aspekt där retoriken kan tillföra något nytt, är språkets betydelse för menings- och kunskapande. Den oundvikliga pluralism som finns i ett samhälle skapar som sagt ett potentiellt problem för deliberationsteorins ambition att producera bättre resultat i en platonisk epistemisk bemärkelse. Den retoriska kunskapssynen ser detta problem men löser det med hjälp av språkets förmåga att på samma gång låsa in oss i var och ens personliga logos men också skapa mötesplatser för menings- och kunskapande.

Så visar Perelman att avsaknaden av eviga sanningar leder till att argumentation, retorik och didaktik inte blir ett nödvändigt ont, utan det enda redskap vi har för att göra olika sanningsanspråk. Doxologin visar hur logos förenar oss och toposläran kan ytterligare utveckla hur dessa möten uppstår och skapar en gemensam kunskap.

Wolrath Söderberg beskriver toposens tvingande men samtidigt befriande natur:

Topos begränsar och strukturerar vårt tänkande. Topos låser in oss. Men topos är också nyckeln för att ta oss ut. Vi måste som José Ramires brukar säga använda fångelsens lakan för att fly från fångelset. Det finns inga andra redskap. (2012:193)

Kopplat till den deliberativa debatten blir deliberationen inte ett finande av sanningar eller mer eller mindre rättvisa lösningar som är givna på förhand. Om vi kan öka vår kontroll över vårt gemensamma meningsskapande kan vi öka resultatens kvalitet, som mäts av en inom-doxisk måttstock och inte av eviga yttre sanningar.

7.3 En retorisk förståelse av deliberation

Genom ett erkännande av kunskapens sociala och föränderliga karaktär, samt en emancipatorisk användning av toposläran som föreslås av Wolrath Söderberg har jag lagt grunden för vad som skulle kunna kallas en retorisk förståelse av deliberativ demokrati. Denna syn kan jämföras med de deliberationsforskare jag presenterat och skiljer sig från David Estlunds epistemiska position i sin betoning på avsaknaden av yttre måttstockar. Gällande Fabienne Peters *proceduralistiska sociala epistemologi* är skillnaderna mindre. Kanske ligger det nära till hands att hävda att den retoriska kunskapssynen redan finns representerad i Peters förslag, och därmed inte tillför något nytt i debatten om vilken kunskapssyn som bör ligga till grund för deliberationsteori. Nedan vill jag argumentera mot den tanken. Det finns en avgörande skillnad mellan retorikens kunskapssyn och Peters deliberativa. Denna skillnad ligger i vilken vikt vi lägger vid språket.

I denna uppsats har jag inte fördjupat mig i Habermas tankar om kommunikativt handlande, men det är ändå tydligt att den vikt som Habermas lägger vid språket blir mindre och mindre påtaglig när vi läser till exempel Cohen och Estlund. Inte heller Peter talar om språkets betydelse för en social kunskapssyn. Jag har ovan redogjort för många likheter mellan Peters *proceduralistiska sociala epistemologi* och den retoriska kunskapssynen. Trots många likheter menar jag att det är just språkets betydelse som utgör den avgörande skillnaden mellan den retoriska förståelsen av deliberation som jag skisserat ovan och Peters.

Mats Rosengren utgår ifrån språkets kunskapande karaktär. När vi växer upp är det till stor del språket som skolar in oss i det gemensamma logos, som sedan hjälper oss att kategorisera, tolka och värdera omvärlden. För Maria Wolrath Söderberg är topos ett högst språkligt betingat verktyg. Även hon utgår ifrån en doxologisk ståndpunkt och betonar språkets både tvingande och nyskapande egenskaper. Det är med hjälp av denna språkliga utgångspunkt som toposläran kan utgöra en förklaringsmodell, för vad som händer när olika topos bryts mot varandra. Genom en språklig kunskapssyn förklarar Wolrath Söderberg hur det är möjligt att – och vad som händer när – vi tänker nytt och omvälvande med ett gammalt och traditionsbundet språk och hur vi kan öka vår medvetenhet kring toposens verkan och våra möjligheter att ta kontroll över den kunskapande processen.

Med den retoriska kunskapssynen följer ett erkännande av och en förståelse för språkets bojor, men också en möjlighet till åtminstone viss emancipation. Wolrath Söderberg menar att en ökad medvetenhet och träning i att tänka topiskt är viktigt för att öka kvaliteten inom didaktiska sammanhang, och jag tror att det på samma sätt är viktigt inom deliberativa processer.

8. Slutsats och diskussion

I detta avsnitt vill jag koppla ihop mina reflektioner i kapitel sju med mitt syfte och mina frågeställningar. Avslutningsvis kommer jag att problematisera mina slutsatser genom att diskutera svårigheter jag stött på i arbetet.

Mitt syfte var att försvara retorikens roll inom andra vetenskapliga fält i allmänhet och inom politisk teori och deliberationsteori i synnerhet. För tydlighetens skull upprepar jag frågeställningarna i sin helhet här.

- Hur kan den bredare förståelsen av retorik bidra till en djupare förståelse av retorikens värde, även inom andra vetenskapliga domäner?
- Hur kan retorikens förhållningssätt till kunskap och sanning appliceras på den akademiska debatten om deliberativ demokrati? Vad kan en sådan retorisk kunskapssyn bidra med?

Den andra frågan var som bekant tudelad och uppsatsen ägnades åt att presentera den epistemiska debatten inom deliberationsforskning och inledningsvis jämföra den med den retoriska kunskapssynen. Genomgången av deliberationsdebatten ledde mig fram till Fabienne Peter som föreslår en deliberationsteori som bygger på en social kunskapssyn och därmed ligger närmare den retoriska hållningen än till exempel David Estlund med sin, i platonsk mening, epistemiska hållning.

Genom att utgå ifrån Chaim Perelman och vidare Mats Rosengrens doxologi kunde jag använda mig av Maria Wolrath Söderbergs syn på topos för att beskriva det deliberativa idealet. Wolrath Söderbergs *Topos som meningsskapare* (2012) siktar mot att utveckla didaktiken, men jag argumenterar för att den även går att översättas till politiskt teoretiska sammanhang.

Den retoriska kunskapssynen har mycket gemensamt med Peters perspektivistiska hållning. Efter en jämförelse blir dock den stora skillnaden mellan Peters sociala kunskapssyn och den retoriska, retorikens fokus på språket. Med den andra frågans avslutande del (om vad retoriken kan bidra med) i åtanke argumenterar jag för att det är just retorikens förmåga att förstå och utnyttja språkets betydelse som är dess största förtjänst. Genom att förstå hur språket påverkar hur och vad vi tänker förstår vi vikten av en kreativ användning av topos som en möjlighet att till viss del slå oss fria från språkets begränsande karaktär.

Den första, mer övergripande frågeställningen besvaras som sagt med hjälp av den andra och är tydligare kopplad till syftet. Under arbetets gång upptäckte jag en viktig skillnad mellan doxologins deskriptiva karaktär och den deliberativa kunskapsdebattens normativa

ambition. Detta innebär ju dock inte att all retorisk teori är deskriptiv. Istället är den vanliga uppfattningen av retorik som talekonst just en normativ teori som beskriver hur man på bästa sätt når sina kommunikativa mål. Denna uppdelning blir relevant mot bakgrund av min ambition att försvara retorikens roll. När retoriken används deskriptivt (som till exempel analysverktyg) kan den generellt sätt sägas ha en högre status än när den används som ett normativt verktyg. Retorik som talekonst associeras ofta till manipulation och oärliga retoriska knep. I ljuset av denna kategorisering blir denna uppsats till viss del ett försvar av retorikens normativa sida, som en lära om *hur* vi bör tala. Den retoriska kunskapssynen och toposläran uppfattad som ett normativt verktyg kan hjälpa oss att förstå varför en medvetenhet om retorikens normativa sida är nödvändig och användbar, i andra syften än rent persuasiva.

Retoriken som vetenskaplig tradition eller teori är som sagt av nödvändighet tvärvetenskaplig. För att retoriska teorier ska vara användbara behövs ett material att applicera dem på, någon form av kommunikativ situation att analysera. På samma sätt förhåller det sig med den sida av retoriken som jag ägnat denna uppsats åt, den retoriska kunskapssynen. Liknande teorier av filosofisk karaktär kan vara både intresseväckande och ögonöppnande men det är först när teorierna gör avtryck i det verkliga och vardagliga livet som de blir värdefulla för annat än den intresserade individen. Jag vill påstå att den här undersökningen har visat att en retorisk kunskapssyn kan få oss att se annorlunda på politiska frågor och vad det innebär att låta människor med olika perspektiv och erfarenheter mötas i en demokratisk viljebildning.

8.1 Avslutande reflektioner kring arbetet

Under arbetet med denna uppsats har vissa svårigheter uppenbarat sig. Att till exempel, med endast 20 högskolepoäng statsvetenskap i bagaget, föra en kritisk diskussion kring den deliberativa kunskapssynen innebär många potentiella faror och svårigheter. Förmodligen skulle mitt val av texter och teoretiker blivit annorlunda om mina förkunskaper varit större, men hjälp har jag ändå haft från framförallt två håll när det kommit till att sälla bland teoretiker och texter inom det deliberativa fältet. Genom en bekant med långt mer kunskap än jag i ämnet har jag fått handledning och tips om vägar in i det stora ämnet deliberativ demokrati och har därifrån kunnat leta mig fram till den epistemologiska debatt som fick utgöra grunden för min undersökning. Tidigare grundläggande studier i idéhistoria (30hp) har också varit till stor hjälp för att tolka och förstå många av de politiskt teoretiska texterna. Ofta hänvisas där till tänkare och kända politiska resonemang från historien. Denna helhetsbild och förförståelse av den idéhistoriska bakgrunden underlättade mitt arbete mycket. För att ändå

undvika möjliga feltolkningar och alltför kritiska slutsatser har jag försökt att hålla mig relativt neutral till de deliberationsteorier jag presenterat. Istället ligger den stora övervikten när det gäller omformulering och nytänkande på de retoriska teorierna, där mina förkunskaper är större.

Angående de retoriska teorierna som presenteras kan också vissa reservationer vara på sin plats. Jag använder mig av Maria Wolrath Söderberg topossyn på ett nytt sätt, och applicerar den på ett område där det inte var menat från början. Många delar i Wolrath Söderbergs avhandling, som behandlar just didaktik och lärande har inte fått plats i min redovisning, och vissa delar i resonemanget har därför gått förlorade. Ingen av de retoriska teorierna är som sagt tänka att användas direkt normativt, vilket är en nödvändighet för att kunna översättas till det demokratitietiska fältet. Med dessa förbehåll nämnda menar jag ändå att detta bockande och omformulerande av de retoriska teorierna var nödvändigt för att uppnå mitt syfte. Om inte annat kan min undersökning sägas ha påvisat ett behov att omformulera vissa delar i den retoriska kunskapssynen för att kunna appliceras på andra vetenskapliga fält.

10. Litteratur

Tryckta källor

- Bohman, James. 1996. *Public Deliberation : Pluralism, Complexity, and Democracy*. Studies in Contemporary German Social Thought, 99-0334960-2. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chambers, Simone. 2003. "Deliberative Democratic Theory." *Annual Review of Political Science* 6 (1) (June): 307–326.
- Chambers, Simone. 2011. "Retoriken Och Offentligheten: Har Den Deliberativa Demokratien Övergett Massdemokratien?" *Rhetorica Scandinavia* (59): 19–30.
- Christiano, Thomas. 1997. "The Significance of Public Deliberation." In *Deliberative Democracy : Essays on Reason and Politics*, edited by James Bohman and William Rehg, 243–277. Cambridge, Mass. ;: MIT Press.
- Cohen, Joshua. 1997. "Deliberation and Democratic Legitimacy." In *Deliberative Democracy : Essays on Reason and Politics*, edited by James Bohman and William Rehg, 67–91.
- Estlund, David. 1997. "Beyond Fairness and Deliberation: The Epistemic Dimension of Democratic Authority." In *Deliberative Democracy : Essays on Reason and Politics*, edited by James Bohman and William Rehg, 173–204. Cambridge, Mass. ;: MIT Press.
- Freeman, Samuel. 2000. "Deliberative Democracy: A Sympathetic Comment." *Philosophy & Public Affairs* 29/2000 (4): 371–418.
- Habermas, Jürgen. 1997. *Diskurs, Rätt Och Demokrati : Politisk-Filosofiska Texter*. Edited by Erik Oddvar Eriksen and Anders Molander. Translated by Erik Oddvar Eriksen. Göteborg: Daidalos.
- Hellspong, Lennart. 2011. "Klassikerintro." *Rhetorica Scandinavia* (59): 16–18.
- Nussbaum, Martha C. 1995. "Emotions and Women's Capabilities." In *Women, Culture, and Development*, edited by Jonathan Glover and Martha C. Nussbaum. Oxford University Press.
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198289642.001.0001/acprof-9780198289647>.
- Perelman, Chaïm. 2004. *Retorikens Imperium*. Translated by Mats Rosengren. Stockholm: Symposium.
- Perelman, Chaïm. 1979. "The rational and the reasonable." In *The New Rhetoric and the Humanities : Essays on Rhetoric and Its Applications*. Synthese Library, 0082-1128 ; 140. Dordrecht: Reidel.

- Peter, Fabienne. 2007. "Democratic Legitimacy and Proceduralist Social Epistemology." *Politics, Philosophy & Economics* 2007 (6): 329–353.
- Rawls, John. 1997. "The Idea of Public Reason." In *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, edited by James Bohman and William Rehg, 93–141. Cambridge, Mass. ;: MIT Press.
- Remer, G. 2000. "Two Models of Deliberation: Oratory and Conversation in Ratifying the Constitution." *Journal of Political Philosophy* 8 (1): 68–90. doi:10.1111/1467-9760.00093.
- Remer, Gary. 1999. "Political Oratory and Conversation: Cicero versus Deliberative Democracy." *Political Theory* 27 (1) (February 1): 39–64.
- Rosengren, Mats. 2008. *Doxologi: En Essä Om Kunskap*. Åstorp: Retorikförlaget.
- Wolrath Söderberg, Maria. 2012. *Topos Som Meningskapare: Retorikens Topiska Perspektiv På Tänkande Och Lärande Genom Argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-22913>.

Elektroniska källor

- Chambers, Simone. 2003. "Deliberative Democratic Theory." *Annual Review of Political Science* 6 (1) (June): 307–326. Tillgänglig:
<http://web.ebscohost.com.till.biblextern.sh.se/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=55500c07-ad87-462f-a3d3-39aeb1e302ab%40sessionmgr114&hid=123> [2014-01-01]
- Freeman, Samuel. 2000. "Deliberative Democracy: A Sympathetic Comment." *Philosophy & Public Affairs* 29/2000 (4): 371–418.
 Tillgänglig: <http://www.jstor.org.till.biblextern.sh.se/stable/2672831> [2013-11-05]
- Nussbaum, Martha C. 1995. "Emotions and Women's Capabilities." In *Women, Culture, and Development*, edited by Jonathan Glover and Martha C. Nussbaum. Oxford University Press. Tillgänglig:
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198289642.001.0001/acprof-9780198289647> [2014-01-01]
- Peter, Fabienne. 2007. "Democratic Legitimacy and Proceduralist Social Epistemology." *Politics, Philosophy & Economics* 2007 (6): 329–353.
 Tillgänglig: <http://ppe.sagepub.com/content/6/3/329> [2014-01-01]
- Remer, G. 2000. "Two Models of Deliberation: Oratory and Conversation in Ratifying the Constitution." *Journal of Political Philosophy* 8 (1): 68–90.
 Tillgänglig: <http://www.jstor.org/stable/192160> [2013-09-26]
- Remer, Gary. 1999. "Political Oratory and Conversation: Cicero versus Deliberative Democracy." *Political Theory* 27 (1) (February 1): 39–64. Tillgänglig:
<http://onlinelibrary.wiley.com.till.biblextern.sh.se/doi/10.1111/1467->

9760.00093/abstract;jsessionid=AF7659E9197EAAD586F344DEC809F0B9.f02t03
[2013-11-05]